

RADOSLAV KATIČIĆ

Institut für Slawistik der Universität Wien,
Universitätscampus AAKH / Hof 3
Spitalgasse 2-4, Hof 3, A-1090 Wien

UZ RUB RJEČNIKA HRVATSKOGA KAJKAVSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA

Raspravlja se o dva etimološka pitanja što se postavljaju oko natuknica toga rječnika. Tu je prvo *črt* 'vrag', za koje se značenje u slavističkoj literaturi smatra da nema organske južnoslavenske potvrde, dok je rašireno posvuda u zapadnoslavenskim i istočnoslavenskim jezicima. Iznosi se i novo, vrlo uvjerljivo Trubačovljevo etimološko tumačenje te riječi i pokazuje da ono otvara dublji pogled u povijest praslavenskoga sakralnoga pjesničkog jezika nego je to do sada uočeno. Zatim se razmatra etimologija glagola *opsočiti* 'okružiti', koja je u rječniku navedena krivo. Pokazuje se da je sasvim nedvojbeno jasna, te da i ona vodi u praslavenski jezični sloj i uklapa tu riječ u isti kulturni kontekst obredne poezije u kojoj se kazuje mit. Zanimljivo je tu i samo etimološko tumačenje, ali i to kako je moglo doći do krivoga, jer ono je, napokon, iz Skokova rječnika. To rasvjetljuje etimološko pitanje koje se ovdje razmatra.

Kako se svesci Rječnika hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika polako nižu jedan uz drugi, sve jasnije se pokazuje kolik je to djelo dobitak hrvatskoj filologiji i kolik je gubitak bio od toga što je to leksičko blago ostajalo isključeno iz našega leksikografskog obzorja. Kako se, korak po korak, upotpunjuje taj rječnik, tako se sve jasnije ocrtavaju obrisi znatnoga znanstvenoga događaja, a i kulturnoga, tek što treba pričekati da se počne osjećati njegova prisutnost u našoj jezičnoj svijesti i izražajnosti. S njime smo doista sve manje nepotpuni. Poticaji koji odatle dolaze sežu i do etimologije. Ovdje ću se pridružiti čestitarima: kolegama i prijateljima, poštovateljima i učenicima, što su se okupili da u ovom zborniku svojim prinosima izraze koliko cijene rad i osobu našega slavljenika, akademika Petra Šimunovića, i koliko su zahvalni za sve ono što nam on predstavlja, daje i znači. Kao mali posvetni dar prinosim mu dvije etimološke bilješke jer znam da ga takva pitanja uvijek znaju zaokupiti.

1. *črt*

U Rječniku hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika obrađena je i natuknica *črt* ‘vrag’, ‘đavo’.¹ Na prvi je pogled neugledna i ne pobuđuje nikakvu pozornost. A i ne iznenađuje nas kad se zna da je ruski *чѣрѣ* riječ kojom se najčešće izražava upravo to značenje. No ta se očita podudarnost pokazuje u novom svjetlu kada se rasklopi veliki etimološki rječnik praslavenskoga jezika što ga izdaje ruska akademija. Tamo se naime može pročitati da je *чѣрѣ* doduše praslavenska riječ, ali je samo u sjevernim slavenskim jezicima, zapadnim i istočnim, dobila značenje ‘vrag’, a u južnima nije, te upravo po tome predstavlja etimološki problem. Kajkavski rječnik donosi dakle vrlo znatnu potvrdu prema kojoj se za tu praslavensku riječ i u južnoslavenskom javlja značenje ‘vrag’. Ono se doduše susreće i u slovenskom, ali samo u književnom jeziku i smatra se preuzetim u novije doba iz drugih slavenskih jezika.

To značenje proizlazi sasvim nedvojbeno iz jedine potvrde koja se navodi za tu natuknicu: *štimal sem da črta zove*.² Potječe iz pučke poezije, iz osmeračke putopisne pjesme jednoga, inače malo znatnoga, međimurskog autora s početka 19. stoljeća, učitelja Stjepana Belovarija. To značenje, međutim, nije novo i knjiško. Potvrđuje ga i toponimija. Arheolog Vladimir Sokol, ravnatelj Muzeja Prigorja u Sesvetama, rekao mi je da se na njegovu terenu na istočnoj Medvednici javlja toponim *Črtanovec*. Tako se zove mala uzvisina sasvim blizu Laza na padini doline što se od sela na prijevoju spušta prema jugoistoku. Na značenje pak toga imena upućuje podatak da se Laz u povijesnim dokumentima zove *Vražji Laz*.³ Za naše pitanje ta je obavijest vrlo znatna i ja mu ovdje zahvaljujem za nju. Međimurska potvrda za *črt* ‘vrag’ nije dakle jedina na kajkavskome području hrvatskoga jezika. Ovamo bi mogli ići i srbijanski toponimi *Чѣртово* (14. st.), selo na

¹ Usp. Kajk. 2, Zagreb 1985, 315, s.v. *črt*.

² Usp. I. Milčetić, Hrvatski književni prilozi iz Međimurja i okolice grada Šoprona, Građa za povijest književnosti hrvatske 8, HAZU (JAZU), Zagreb 1915, 435.

³ *Wrazi Laz* (1337) najstarija je potvrda. Usp. V. Sokol, Doba između antike i ranoga srednjeg vijeka na području Zagreba, Starohrvatska spomenička baština. Rađanje prvog hrvatskog kulturnog pejzaža, Zagreb 1996, 48. U vezi s time vrijedno je možda ovdje spomenuti i to da se po obavijesti istoga Vladimira Sokola u selima Moravče i Dolnja Glavnica na podnožju istočne Medvednice ispod Laza rabi riječ *čortan* u značenju ‘zločest, nevaljao čovjek’. Ta riječ nije međutim ograničena na kajkavsko područje. O tome svjedoči ime sela na sjevernom rubu Krbavskoga polja *Čortani*, a tomu vjerojatno valja pridružiti ime gorskoga vrha zapadno od Kosinja u Lici *Čortanovica* i *Čortina pećina*, kako se zove jama sjeverno od ceste što iz Jezerana vodi u Drežnicu, upravo nekako na pola puta. Usp. Veliki atlas Hrvatske, Zagreb 2002, 124 C-1, 122 B-1, 87 B-2 (prema kazalu imena na topografskim zemljovidima). Ovamo bi išlo još *Čortanovci*, selo u Srijemu, i *Чортановић*, prezime u Srbiji. Usp. Riječ. 2 (1884–1886). Povezivanje tih riječi s praslavenskim *чѣрѣ* predstavlja, dakako, ozbiljan glasovni problem. Takav vokalizam dobiva se istočnoslavenskim glasovnim razvojem. Ipak, apelativno značenje potvrđeno u selima prigorskoga Moravča ne dopušta da se mirne duše prestane razmišljati o takvoj etimološkoj vezi. Sudeći po Skokovu etimološkom rječniku to pitanje u nas još nije postalo predmetom ozbiljnijega razmatranja.

Dunavu, i *Црмос*, brdo u Srbiji, te *Crtova kosa*, planina u Pivi.⁴ Odatle se pak vidi da je i to značenje vjerojatno praslavensko, tek što se u južnoslavenskim jezicima većinom izgubilo. To je pak jaka potkrepa etimologiji koju je u praslavenskom etimološkom rječniku ruske akademije za tu riječ predložio njegov neprežaljeni urednik Oleg Nikolajevič Trubačov, koji nas je nedavno, mnogo prerano, zauvijek ostavio.

U svojoj etimologiji Trubačov polazi od toga da od južnoslavenskih jezika, prema onome što se tada znalo, jedino slovenski poznaje riječ *črt*, ali ona tamo znači s jedne strane ‘mržnja’, ‘zavada’, a s druge ‘krčevina’ ili pak ‘međa planinskih oranica’, upravo ‘brazda koja označuje takvu među’.⁵ Istina, i u slovenskoj književnom jeziku postoji riječ *črt* u značenju ‘zloduh’. Za ilustraciju tih značenja navode se izreke: *v srcu mu je zbudil črt nad njim* ‘u srcu mu je probudio mržnju prema njemu’ i *odvrnul je od sebe njihovo jezo in črt* ‘odvratilo je od sebe njihov bijes i mržnju’ za prvo, *črti i lazi* ‘krčevine i lazovi’ za drugo i *bati se črtov* ‘bojati se vragova’ za treće.⁶ Nasuprot tomu u svim zapadnim i istočnim slavenskim jezicima ona znači ‘vrag’, ‘zloduh’. Tu etimolog doista ima nad čim razbijati glavu.

Ako je igdje moguće naći ključ semantičkoj mijeni koja je ostavila trag u toj podudarnosti, onda su to razroka slovenska značenja. Dok su ‘zavada’ i ‘mržnja’ spojive sa ‘zloduh’, što je sadržano u zapadnome i istočnom slavenskom ‘vrag’, ostaje ‘krčevina’, ‘međa’ i ‘brazda kojom je označena međa’ na prvi pogled sasvim izvan toga sklopa. Bezlaj je iz toga povukao konzekvencije. On misli da samo prvo značenje pripada riječi slavenskoga podrijetla *črt*, dok je ono drugo *črt* sasvim druga riječ. A značenje ‘vrag’, ‘zloduh’, koje se ne javlja u slovenskim dijalektima, ušlo je u književni jezik, kako je učio već Miklošič, posuđeno iz sjevernih slavenskih jezika, pa ga zato Trubačov pri utemeljivanju praslavenske etimologije i ne uzima u obzir kao južnoslavensku potvrdu.⁷ No on je uvjerljivo pokazao da se upravo tu, na slovenskim značenjima, može utemeljiti cjelovito slavensko etimološko tumačenje te riječi.

Praslavensko *črtъ* lako je izvesti iz glagola *čersti*, *črtъ* ‘povlačiti brazdu’, ‘zarezivati’, ‘crtati’. Za imenicu *črtъ* tako se dobiva pasivno značenje ‘ono što je povučeno’, ‘zarezano’, ‘zacrtano’, pa odatle onda sasvim prirodno u odnosu na poljodjelstvo ‘brazda’, ‘brazda kojom se označuje međa’, ‘međa’, ‘krčevina (kao

---

⁴ Usp. Rječ., 1, 880–1882, 850, ss.vv. *Crtova kosa*, *Crtovo*.

⁵ Tako M. Pleteršnik, *Slovensko nemški slovar* 1, Ljubljana 1894, 114, s.v. 1. *črt*, 2. *črt*.

⁶ *Slovar slovenskega knjižnega jezika* 1, Ljubljana 1970, 317, ss.vv. *črt*¹, *črt*², *črt*³.

⁷ Usp. Bezlaj 1, 1977, 89. s.v. *črt*; F. Miklošič, *Die christliche Terminologie der slawischen Sprachen*, *Denkschriften der Wiener Akademie der Wissenschaften*, Phil.-hist. Klasse, 24, Wien 1875, 423.

oznaka međe u šumi)’. Takvo se značenje, međutim, zadržalo jedino u slovenskim govorima. To je o-osnova prema ā-osnovi istoga pasivnog značenja *čvrta*, što je do danas ostala sveslavenska riječ. Nešto je drugo opet aktivno značenje praslavenskoga *čvrtь*: ‘onaj koji povlači brazdu’, ‘ruje’, ‘zarezuje’. To se značenje, takvo, nije zadržalo ni u kojim slavenskim govorima. Ali je, kako ističe Trubačov, osobito kao ‘onaj koji ruje’, bilo vrlo prikladno da se njime opiše htonični demon, natprirodno biće vezano za zemlju, koje boravi i kreće se na njoj i pod njom. Tomu se može dodati još i to da je to očito prvotno bio epitet u praslavenskome sakralnom pjesničkom jeziku, kojim se, kad se poimeniči, izbjegava izravan spomen hude sile, a takvim se istinitim opisom njezine naravi, kad se ispravno izreče, dobiva obredna vlast nad njom. Dalje nas tu vodi rusko *чертопóй* ‘klanac’, ‘vododerina’, što je ostavilo na svem slavenskom sjeveru tragove u toponimiji, osobito pak u hidronimiji. Tu se prepoznaje sraslica od praslavenske rečenice *čvrtь ryjetь* ‘rovač ruje’. U prijevajnom odnosu s *čvrtь* stoji *krъть* ‘krt’, kojemu dobro pristaje isto temeljno značenje ‘rovač’. Uza nj, posve paralelno, stoji i starorusko *крѣторына* ‘krtičnjak’, sraslica od praslavenske rečenice *krъть ryjetь* ‘krt ruje’.⁸

Ako je, kako razabiremo iz naših kajkavskih podataka, značenje *čvrtь* ‘onaj koji ruje po zemlji’, ‘sila koja pripada zemlji’, pa otuda onda ‘huda sila’, ‘zlo-duh’ već praslavensko, od toga je Trubačovljevo tumačenje jače i uvjerljivije. No nije u tome sve. Tu se doista može ući u trag izrazu praslavenske sakralne poezije i dobiti dublji uvid u njegovu povijest. U tekstovima bjeloruske usmene književnosti, koji osobito dobro čuvaju starinu praslavenskih obrednih tekstova, javlja se izreka *пярун забив змея* – ‘grom je (upravo gromovnik Perun) ubio zmaja’’. To je prastari indoeuropski mitski iskaz koji nalazi svoje podudarnosti u vedskim i hetitskim obrednim tekstovima. A uz to se javlja i varijanta *пярун чорта забив* – ‘grom je (upravo: gromovnik Perun) ubio vraga’.⁹ Dok gledamo samo na riječi bjeloruskog teksta, tu se zmaj identificira s vragom. No zadremo li malo u vremensku dubinu, pokazuje se još nešto. Praslavensko *zъьь* ima sasvim nedvojbenu etimologiju. Izvodi se od *zēml’ā* i znači ‘onaj koji pripada zemlji’. Te riječi nastavljaju indoeuropsko *dhg’hemyā* i s prijevajnom prazninom *dhg’hmiyos*, te se uklapaju u etimološku porodicu staroindijskoga *kšam*, grčkoga *χθών*, latinskoga *humus*, sve ‘zemlja’. Jasno se razabire što se tu dogodilo. Demonska sila što pripada zemlji, opisana kao takva već u jeziku indoeuropskoga sakralnog pjesništva, dobila je u praslavenskoj obrednosti nov pjesnički opis, uz koji je dalje po-

⁸ Usp. *Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд*, выпуск 4, (под редакцией О. Н. Трубачева), Москва 1977, 75–76, s.v. *čersti*, *čvrtь*; 161, s.v. *čvrta*; 163–164, *čvrtoryjь* / *čvrtoryja* / *čvrtoryje*; 164–166, s.v. *čvrtь*; выпуск 13, Москва 1987, 56, s.v. *krъtoryja*; 57–59, s.v. *krъть*.

⁹ Е. Р. Романов, *Белорусский сборник* 4, Витебск 1891, 158, Дополнение, бр. 7 и 6.

stojao i stariji, baštinjen iz dublje davnine. Otvara se tako uvid u dinamiku povijesti toga pjesničkog jezika. A što je ta sila koja pripada zemlji onda izjednačena s vragom, kršćanskim đavolom, to je tek recentnija *interpretatio christiana*, koja je popratila pokrštenje Slavena.

2. *opsočiti*

Kako se postavlja drugi etimološki problem kojim ćemo se ovdje baviti, to će se možda najbolje pokazati ako ispričam kako sam se susreo s njim. Razred za filološke znanosti Hrvatske akademije povjerio mi je da iza neprežaljenoga akademika Božidara Finke preuzmem uredništvo Rječnika hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika. U tom sam svojstvu pregledao priređeni rukopis devetoga sveska, koji se nedavno i pojavio. U njem je obrađena i natuknica *opsočiti* ‘okružiti’, ‘opkoliti’, ‘opsjesti’ i uz nju je zabilježeno da je od latinskoga *saccus* ‘vreća’, dakle posudnica. Kako su mi bile poznate slavističke i indoeuropeističke dimenzije te etimologije, o kojima će se ovdje raspravljati, bilo mi je jasno da to ne stoji. Zajedno s drugim uredničkim primjedbama upozorio sam obrađivače da i to treba popraviti. No kada mi je novi svezak došao u ruke, vidio sam da je pogrešna etimologija ostala.¹⁰ Trebat će dakle u idućem svesku donijeti ispravak. No to me je navelo da se tim pitanjem pozabavim nešto pobliže.

Jako sam se iznenadio kad sam našao da je pogrešna etimologija preuzeta iz Skokova rječnika. On izvodi *opsočiti* od vulgarnolatinskoga *sacciu(m)* ‘vreća’, koje bi u hrvatski bilo ušlo dalmatskim posredstvom.¹¹ Istina je da bi se takvim glasovnim preoblikovanjem dobilo hrvatski *soč*, ali to samo za sebe nikako nije dosta da se takva etimologija i prihvati. Trebat će dakle vidjeti nešto detaljnije kako s time zapravo stoji. Pri toj će prosudbi biti osobito važni semantički kriteriji. Etimologija ne stoji i ne pada samo s uvjerljivosti glasovne mijene koju pretpostavlja, nego isto tako s uvjerljivosti značenjske.

Obrađivač je pak postupao sasvim valjano. Unosio je u kajkavski rječnik bilješke o podrijetlu neslavenskih riječi iz Skokova etimološkoga. O etimologiji slavenskih riječi ne bilježi se u kajkavskom rječniku ništa. Može dakle biti da to što je u rječniku otisnuta ona pogrešna latinska etimologija nije tek propust pri provođenju uredničkih zahvata, nego je tu možda potihom nadvladao Skokov autoritet, opravdano velik. Kada bi to doista bilo tako, kako god ne bi bilo baš korektno, ne bi se moglo niti ozbiljno zamjeriti. No to sada uopće nije važno. Vrlo je, međutim, zanimljivo kako je tu došlo do krive etimologije, a dakako i to po čem se može znati da je kriva i da ne može opstati pred kritikom. Radi se, dakako, o sasvim marginalnom i gotovo još samo reliktnom području hrvatskoga leksika,

---

¹⁰ Usp. Kajk. 9, 2002, 542, s.v. *opsočiti*.

¹¹ Usp. Skok 3, 1973, 300, s.v. *soč*.

a i Skok je na prvom mjestu bio usmjeren prema romanističkoj i balkanističkoj perspektivi, a tu je baš slavistička i indoeuropeistička bila zamučena. Tako je lakše razumjeti kako se to dogodilo. A i nismo sigurni da bi ostalo tako da je Skoku bilo dano da sam priredi svoje veliko djelo za tisak. No sada se valja upustiti u pojedinosti.

Nema dvojbe da u Belostenca *obsočiti* znači ono što se u kajkavskom rječniku navodi kao prvo značenje: ‘okružiti’, ‘opkoliti’. To se jasno pokazuje kada s.v. *cinctus* Ovidijevo *cincta agna lupis* prevodi s *obsočena ovčica od vukov*. Isto tako kad za *circumdatus* i *succinctus* daje značenje *obsočen*. Odatle se pri opisu vojnih operacija lako došlo i do značenja koje se navodi kao drugo: ‘opkoliti vojskom’, ‘opsjesti’. Tako u primjeru iz Novina horvatskih od 1835: ... *onih pet batalionov koji su Elisoud obsočili bili*. Nema dvojbe da su značenja glagola *opsočiti* u kajkavskom rječniku dobro određena.

Etimologija pak što se iznosi u Skokovu rječniku, oslanjajući se na veliki akademijski, a taj je tu preuzeo sve bitne podatke iz Belostenca, očito polazi od značenja *obsočiti* ‘obmrežiti’, ‘mrežom zastrijeti’, koje se tamo daje. Tu je i nesvršeno *opsakati* i uza nj imenica *sak* ‘osobita vrsta ribolovne mreže’, za koju se pomišlja da je posuđenica, upravo latinsko *saccus*.¹² Teško je samo razumjeti kako se to u Skokovu rječniku taj *sak* nikako ne spominje. Jednom riječju ta latinska etimologija polazi od najtemeljnijega značenja ‘staviti u vreću’, od kojega bi se onda bilo razvilo ‘obmrežiti’, ‘zastri mrežom’.

Doista se pri tumačenju glagola *opsočiti* u dijelu starije hrvatske leksikografije jako ističe upravo ‘mreža’. Tako Belostenec *obsočen* prevodi s *circumretitus*, *irretitus*, *incinctus reti*, dakle uvijek izričito spominje mrežu (latinski *rete*). Tu doista nema dvojbe kako valja shvatiti to značenje. No kada navodi natuknicu *mrežum obsočen* i prevodi je *reti circumventus*, što će reći ‘opkoljen mrežom’, i *funda inclusus*, što će reći ‘zatvoren u vršu’, razabire se da ‘mreža’ nije baš nužno sadržana već u značenju samoga glagola *opsočiti*, a kamo li ‘vreća’. Tako i kad *circumretio* prevodi nesvršenim *vokolobsaćem mrežami*. Isto je kad Stulli s natuknice *opsočiti mrežom* upućuje na *obmrežiti*. Već samo zbog toga valja se upitati, može li se doista glagol *opsočiti* izvoditi od riječi koja znači ‘vreća’. To se pitanje nameće još više kad se uzmu u obzir natuknice izvedene od glagola *opsočiti* kako se navode u kajkavskom rječniku. To su *opsočenje* i *opsok* ‘izvidanje’, ‘traganje’, te *opsočnik* ‘lovac’, ‘tragač’, ‘izvidnik’ (u Belostenca se *opsočnik* prevodi s *vestigator*). K tomu valja uzeti i slovenski *òbsok* ‘pretraga’, zabilježeno u istočnim štajerskim govorima.¹³ Tu smo već dosta daleko od značenja ‘mreža’, a kamoli ‘vreća’.

---

¹² Usp. Rječ. 9, 1924–27, 124, s.v. *opsakati*; 135, s.v. 1. *opsočiti*; 14, 1955, 513, s.v. *sak*.

¹³ Usp. Bezljaj 2, 1982, 238, s.v. *obsok*.

Nasuprot tomu Habelić *obsok* prevodi s *indago*, a isto tako i Jambrešić u hrvatskom indeksu uz svoj rječnik., u samome pak rječniku daje riječi *indago* dva značenja: 1. = *indagatio*, a to je *izvedanje, zezvedanje, iziskanje* i 2. *lovne mreže s kēmi lovci obstraju loze, ali prēbivališče zvērja*. Tu su dakle oba značenja, i ‘pretraživanje’, i ‘mreža’. Tako ta sadržajna dvojnost ima dodatno uporište i u latinskom izrazu. U značenju ‘pretraživanje’ navode *opsok* uz Belostenca još Voltiggi i Stulić.¹⁴

Jasno je da je *opsočiti* složen s preverbom *ob* (*ob-sočiti*), pa prema tome znači ‘sa svih strana sočiti’, upravo, ako ćemo izreći baš svršenim glagolom, ‘sa svih strana *posočiti’. Valja dakle utvrditi koje je značenje i koja etimologija temeljnoga glagola *sočiti*. Takav glagol postoji i znači ‘loviti’ (Belostenec), ‘pronalaziti’, ‘pronalaziti komu ženu’, ‘svjedočiti’, ‘odavati’, ‘prokazivati’ (Karadžić). Tomu još valja dodati ‘zlo govoriti o kome’, ‘optuživati’ (Marulić) i napokon najopćenitije ‘kazivati’ (Zoranić).¹⁵ Tako poredana, ta se značenja pokazuju kao trag mijene koja se kreće od prvotnoga, od konkretne i životne situacije, upravo od lova, pa od tog najizravnijeg prema sve izrazitije prenesenim značenjima. Ako se lovi, mora se pronalaziti, ako se pronade, može se svjedočiti o istini, ako se valjano svjedoči odaje se pravo stanje stvari, odaje se i prokazuje krivac. A sve je to na kraju krajeva bar u nekom metaforičkom smislu lov. Ovamo će ići i *sočiti* ‘gadžati’.¹⁶ Tek Mikaljino *sočiti se* sa značenjem *incontrarsi*, što će reći ‘susresti se’ i Stullijevo *sočiti* sa značenjem *confrontare* bit će doista drugi glagol, naime *s-očiti*, kao *su-očiti*, od *oko*.¹⁷

Ta su značenja naslijeđena iz praslavenskoga. To jasno pokazuju južnoslavenski jezici: crkvenoslavenski ima samo preneseno: *sočiti* ‘prokazivati’, ‘prijavljivati’,¹⁸ isto tako bugarski *coča, cochuu* ‘pokazivati’, ‘objavljivati’, ‘prijavljivati’, ‘usmjeravati’.¹⁹ Nadalje ruski *cočúmь* i bjeloruski *сачуць* ‘tražiti’, ‘slijediti’, ‘hvataati’, ‘loviti’, ‘istraživati’, ‘zahtijevati’,²⁰ pa ukrajinski *cočúmu* ‘vrebati’, ‘hvataati’, ‘ostavljati trag’.²¹ Isto tako poljski *soczyć* ‘tražiti po snijegu tragove životinja’, ‘postavljati mreže i zamke’, ‘prilaziti’, pa onda preneseno ‘klevetati’, ‘ocrnjiva-

¹⁴ Usp. Rječ. 9, 1924–27, 135, s.v. *opsok*; Kajk. 9, 2002, 549, s.v. *opsok*.

¹⁵ Usp. Rječ. 15, 1956, 871, s.v. 3. *sočiti*.

¹⁶ Usp. Rječ. 15, 1956, 871, s.v. 2. *sočiti*.

¹⁷ Rječ. 5, 1956, 871 ne izdvaja ga od 3. *sočiti*, tek što se pod c) to navodi kao posebno njegovo značenje.

¹⁸ Usp. F. v. Miklosich, Lexikon Palaeoslovenico–Graeco–Latinum, emendatum, auctum, Vindobonae 1862–65, s.v. *сочити*.

¹⁹ Usp. Речник на съвременния български книжовен език 3, София 1959, 265, s.v. *соча*.

²⁰ Usp. Даль 3, 1909, 426, s.v. *сочить*; И. Я. Павловский, Русско-немецкый словарь 2³, 1911, s.v. *сочить*; К. К. Крапіва, Беларуска-рускі слоўнік, Масква 1962, 843, s.v. *сачыць*.

²¹ В. Д. Гринченко, Словарь украинского языка 4, Киев 1909, 171, s.v. *сочити*.

ti', 'optuživati' i odatle 'prijavljivati'²² i češki, nešto skućenijega značenja, sužena na preneseno, *sočiti* 'pokazivati mržnju prema komu', 'neprijateljski nastupati prema komu', 'optuživati', 'podjarivati protiv koga', 'započinjati hajku protiv koga'.²³ Taj posljednji preljev značenja zadnji je češki odjek onoga prvotnoga praslavenskog 'loviti', 'hvatati'.

Ovamo ide još imenica izvedena od toga glagola, koja označuje vršitelja njegove radnje, osnova na *-o* s prijevornim *o*-stupnjem u korijenu. To je u Crnoj Gori i Boki *sok* 'onaj tko pronađe lupeža koji je što ukrao', a u Srbiji 'svjedok' (Karađzić).²⁴ To je onaj koji 'lovi', 'traži', '(pro)kazuje'. I ta je tvorba praslavenska. Pokazuju to crkvenoslavenski *sokъ* i ruski *сок*, oboje 'tužitelj', poljski *sok* 'klevetnik', 'ocrnjivač', *osoka* 'kleveta', 'optužba', češki *sok* 'tužitelj' (staro), 'protivnik', 'suparnik', slovački *sok* 'suparnik', 'protivnik'.²⁵

Praslavenski je, dakako, i lik glagolske osnove s prijevornim stupnjem na *ō*. To pokazuje hrvatski *sakati* 'tražiti', 'pitati' (Marulić), *opsakati* 'okruživati', 'ograđivati' (Belostenec) i 'pretraživati' (Kavanjin),²⁶ slovenski *zasâčiti*, *zasâčim* 'uhvatiti', 'uloviti', pa od toga nomen agentis *zasâčnik* i nomen actionis *zasâčba*, možda i bugarski i makedonski, te srpski u pirotskom okrugu *сакам* 'tražim', 'želim', 'volim', ali ostaje spornim nije li to nastalo premetanjem od *уцакам*, što znači isto.²⁷ Tu je i ruski *сакать* 'savjetovati se'.²⁸

Dalje može povesti Belostenec kad latinsko *vestigator* prevodi sa *slednik*, *lovec*, *obsočnik*, *iskavec*, *zvedavec*, pa time upozorava na to da 'loviti' zapravo znači 'slijediti', upravo 'slijediti trag'. U temelju toga značenja razaznaje se pradačno čovjekovo iskustvo lova. Tako se u tom glagolu može prepoznati prijevorni *o*-stupanj indoeuropskoga korijena *sek^w*- 'slijediti' koji se javlja u staroindijskom *sâcate*, grčkom *ἔπειται*, latinskom *sequitur*, staroirskom *sechitir*, sve 'slijedi'. Slavensko *sočiti* bio bi iterativ toga glagola, te bi značio nešto kao 'opet i opet na sve strane slijediti', dakle upravo 'uporno tražiti', 'loviti'. Od istoga takvoga indoeuropskoga korijena izvedeni su i glagoli koji znače govorenje. Takvi

²² J. Karłowicz – A. Kryński – W. Niedźwiedzki, Słownik języka polskiego 6, Warszawa 1915, 259, s.v. *soczyć*; Reczek 1968, 331, ss.vv. *soczenie*, *soczeń*; 332, s.v. *soczyć*; Słownik staropolski 6, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1977–1981, , ss.vv. *soczyć*, *soczba*, *soczca*, *soczenie*.

²³ Usp. Příruční slovník jazyka českého 5, Praha 1948–1951, 481, ss.vv. *sočiti*, *sočitel*, *sočivý*, *sočivě*, *sočivost*, *sočivati*.

²⁴ Usp. Rječ. 9, 1955, 885, s.v. 2. *sok*.

²⁵ Sve to prema Vasmer 2, 688, s.v. *сок*.

²⁶ Usp. Rječ. 9, Zagreb 1924–27, 124, s.v. 1. *opsakati* i 2. *opsakati*; 14, Zagreb 1955, 614, s.v. 2. *sakati*; Kajk. 9, 2002, 542, s.v. *opsakati*.

²⁷ Usp. Bezlaž 2, 1982, 238, s.v. *obsok*; A. Vaillant, Grammaire comparée des langues slaves, tome 3, Le verbe, Paris 1966, 414.

²⁸ Usp. Даль 3, 1909, 426, s.v. *сакать*.

su grčki ἐννέπω (< *insek^wō*) ‘govoriti’, ‘kazivati’, latinski *inseque* ‘govori (imperativ)’, njemački *sagen* ‘govoriti’. Ovamo ide dakako i baltički, litavski *sakýti* i latvijski *sacīt*, oboje potpuno podudarno sa slavenskim *sočiti*, a znače ‘govoriti’, ‘pripovijedati’. Po tome se slažu sa značenjem ‘svjedočiti’, ‘prokazati’ slavenskoga glagola. Indoeuropska je etimologija zbog toga različitog značenja polazila i od dva različita, iako homonimna korijena. To su 1. *sek^w*- ‘slijediti’ i 2. *sek^w*- ‘primijetiti’, ‘ugledati’, ‘pokazati’, a najstarije je tu i najizvornije značenje ‘njušiti’, pa onda, mlađe, ‘kazivati’. Ta je tradicionalna indoeuropeistička nauka najdrastičnije utjecala upravo na baltističku etimologiju. Tamo se litavsko *sèkti* ‘slijediti’, ‘tragati’, ‘nasljedovati’ i latvijsko *sekt* ‘slijediti’, ‘progoniti’, ‘nanjušiti’ (o psima na tragu), ‘uspijevati’ izvodilo od prvoga korijena, a litavsko homonimno *sèkti* ‘pripovijedati’, potvrđeno samo u starijem jeziku i u nekim dijalektima, i odatle izveden iterativ *sakýti*, latvijski *sacīt* ‘pripovijedati’, ‘kazivati’, ‘govoriti’ i litavsko *sakà*, latvijski *saka* ‘pripovijest’, ‘legenda’, pa litavski *sakas* ‘tuzitelj’, ‘suparnik’, a uz to i *pāsakas* ‘basna’, ‘kaža’ od drugoga. Tu je to odvajanje doista dovedeno ad absurdum jer je očito da je primjerenije pretpostaviti kako se temeljnomu glagolu preneseno značenje ‘pripovijedati’ posve izgubilo u latvijskom, a u litavskom da je ostavilo traga u starijim jezičnim spomenicima i do danas se očuvalo samo u nekim dijalektima. Tvorba iterativa izgubila je pak u oba jezika iterativno značenje i potisnula temeljni glagol, te se rabi ona kada se hoće reći ‘govoriti’. To pak znači da niti u indoeuropskoj etimologiji nema razloga tu razlikovati dva korijena. Tomu se danas priklanja i indoeuropeistika.²⁹ Treba samo poći od toga da ‘pripovijedati’ znači ‘slijediti događanje riječima’, a ‘primijetiti’, ‘ugledati’ znači ‘slijediti pojave očima’. Sve je to na ishodištu značenjskih mijena ‘loviti’, ‘hvatati’.

Pri tumačenjima kakva se iznose u Skokovu rječniku očito su bile zastrte dvije bitne perspektive: slavistička, jer je hrvatska leksikografija odvojila *opsočiti* od *sočiti*,³⁰ i indoeuropeistička, jer su se tamo odvajala dva homonimna korijena *sek^w*-, a slavistička je i baltistička etimološka literatura to dosljedno poštivala i nije nikako povezivala značenja ‘loviti’, ‘slijediti’ i ‘kazivati’.³¹ Zato se u Skokovu rječniku donosi kriva etimologija.

Već se pri upoznavanju značenja što se u indoeuropskoj etimologiji daje korijenu od kojega se izvodi praslavensko *sočiti* moglo razabrati da potječe od lovačkog iskustva, jednog od najstarijih i najtemeljnijih ljudskih iskustava uopće. Očituje se

²⁹ Usp. Pokorny 1, 1959, 896–898, ss.vv. 1. *sek^w*- i 2. *sek^w*-; E. Fränkel, Zum baltischen und slavischen Verbum, Zeitschrift für Slavische Philologie 20 (1950), 251–253; Fränkel 757–758, s.v. *sakýti*; 773, s.v. *sèkti*; A. Vaillant, Grammaire comparée des langues slaves, tome 3, Le verbe, Paris 1966, 414.

³⁰ Usp. Skok 3, Zagreb 1973, 300, s.v. *soć* i 302, s.v. *sok^l*.

³¹ Usp. Pokorny 1, 1959, 896–898, ss.vv. 1. *sek^w*- i 2. *sek^w*-; Vasmer 2, 1955, 704–705, s.v. *coчumb*; Fränkel 757–758, s.v. *sakýti*; 773, s.v. *sèkti*;

to i kad Belostenec (s.v. *venor*) latinski izraz *venari apros* ‘ići u lov na veprove’ prevodi sa *sočiti divjake*. Slavensku starinu tu potvrđuje karakteristična ruska sintagma сочить зверя – ‘loviti zvijerku’. Da se tu doista radi o praslavenskom ishodištu pokazuje arhaična frazeološka veza toga glagola s glagolom *loviti*. Tako poljski renesansni pisac Erazm Gliczner (oko 1535. – oko 1600.) piše o nekom ženskaru: *Biale głowy, jakoby zwierz, soczy a lowy*³² – “On gospoje, kao da su divljač, soči i lovi”. Ta punokrvna renesansna izražajnost otvara pogled u duboku starinu. Da je to tako, pokazuje upravo Belostenec kad navodi pod natuknicom *aēr* latinsku izreku kojom se vrlo slikovito opisuju bezizgledna nastojanja, unaprijed osuđena na neuspjeh: *in aëre piscari et in mari venari* i prevodi ju s *na zraku ribe loviti i po morju zver sočiti*. Potvrđen je tako i kod njega praslavenski izričaj *sočiti zvěř* i srok karakterističan za usporedne iskaze u praslavenskoj sakralnoj poeziji: *sočiti – loviti*. Doprli smo tako do autentično oblikovanog izražaja očuvanog iz duboke starine.

Uspoređan po značenju s glagolom *loviti*, i glagol *sočiti* obuhvaća i ‘tražiti’, i ‘hvatati’, i ‘slijediti’, osobito ‘slijediti trag’, ‘tragati’. Prvotni iterativ kazuje da se sve to zbiva opet i opet, da za neuspjehom slijedi nov pokušaj. Tu treba naglasiti da to ‘slijediti’ nije apstraktno, kako se obično shvaća ono indoeuropsko jednačenje staroindijskoga, staroiranskoga, grčkoga, latinskog i staroirskog glagola koji znače ‘slijediti’, nego je sasvim životno i uključuje veliku raznolikost zbivanja. To se jasno pokazuje kad se odustane od onoga glatkog jednačenja i bolje razmotri što ti glagoli upravo izriču.

Tako staroindijsko *sacate* znači ‘biti združen’, ‘ophoditi se’, ‘biti obuzet’, ‘biti odan’, ‘služiti’, ‘pratiti’, ‘tražiti’, ‘(pro)goniti ‘težiti za čim’, ‘pomagati’, ‘pristajati uz koga’, ‘biti poslušan’, ‘pripasti’ i još ponešto drugo.³³ Doista je dojmljivo kolika se značenjska raznolikost krije iza onoga ‘slijedi’ koje indoeuropski etimolozi uglavnom jedino i uzimaju k znanju. No mnogo je ovdje važnije to da su među tim značenjima i sva ona koja su se dala utvrditi za praslavensko *sočiti*. Tek što je živo lovačko iskustvo tu jako izbljedjelo. Po tome je praslavenski arhaičniji od staroindijskoga.

Grčko pak *ἔπειτα* znači ‘slijediti’, ‘ići za kim’, ‘pratiti’, ‘(o)stajati uz koga’, ‘ne zaostajati’, ‘slijediti’, ‘stizati’, ‘razumjeti’, ‘biti poslušan’, ‘pokoravati se’, ‘slušati’, ‘goniti (u lovu i ratu)’. Tako se za nekoga tko lovi zvijeri kaže: *ἔπειτα θηρίοις*, a to je i etimološki srodno s praslavenskim *sočiti zvěř*, tek što glagolska osnova nije iterativna.³⁴ Lijepo to značenje potvrđuju i Homerovi stihovi o do-

³² Reczek 458, s.v. *soczyć* 2.

³³ Usp. M. Monier-Williams, *A Sanskrit–English Dictionary*, new edition greatly enlarged and improved, Oxford 1899, 1130, s.v. *sac* 1.

³⁴ Usp. S. Senc, *Grčko-hrvatski rječnik za škole*, Zagreb 1910, 343, s.v. *ἔπειτα*; Lidell – Scott, *A Greek–English Lexicon*, new (ninth) edition, Oxford 1940, 678–679, s.v. *ἔπειτα*; A. Bally, *Dictionnaire grec français*, Paris 1950, 194–195 s.v. *ἔπειτα*.

gađanju na bojnopolju pod zidinama Troje: ἀτὰρ κρείων Ἀγαμέμνων / αἰὲν ὀποκτείνων ἔπετ Ἄργείοισι κελεύων³⁵ – “a silni ih je Agamemnon sveudilj gonio i ubijao zapovijedajući Argejcima” i Ksenofontove izreke: τῷ στίβῳ τῶν ἵππων ἔπεσθε³⁶ – “slijedite trag konjâ” i ἔπεσθε, ᾧ κύνες³⁷ – “tragajte, psi!”.

Latinsko *sequitur* ima opet ova glavna značenja: ‘slijediti’, ‘ići za kim’, ‘pratiti’, ‘pripasti’, ‘dopasti’, ‘pristajati uz koga’, ‘pokoravati se’, ‘povoditi se za kim’. Posebno su ovdje zanimljive fraze *viam sequitur* ‘udara putem’, pa *fēram sequitur* ‘goni zvijer’. Dodatno svjetlo bacaju na agresivni značenjski preljev toga glagola izričaji kao *aliquem hastā sequitur* ‘navaljuje kopljem na nekoga’ i sl.³⁸

I u grčkom i u latinskome tu se očuvao trag značenju poteklu od pravoga lovačkog doživljaja i nema nikakva razloga da se praslavensko *sočiti* etimološki ne poveže s njima i da se ustraje na razlikovanju dvaju indoeuropskih korijena *sek^w*. Lovačko iskustvo, kako se čini, doista leži u temelju povijesti te riječi i njezino je ishodište.

Doživljaj lova odrazio se, kako je i očekivati, u mitskoj slici svijeta, pa je i pripadni arhaični rječnik ostavio traga u indoeuropskoj i slavenskoj predaji mitskog kazivanja. Posebno je u tom pogledu znatna slavenska svadbena obrednost. Svadba se tu povezuje s lovom.

Praslavensko mitsko kazivanje dobro se očuvalo u jednoj pjesmi s otoka Šipana. Tamo se pjeva o zbivanju ispod čudesnog drveta, u kojem je lako prepoznati svjetsko drvo, tzv. drvo života: *O javore, zelen bore, / lijepo ti t’je ukraj vode! / Iz stabra ti voda teče, / iz grana ti čele lete, / a vrhom ti biser rađa. / Lopće vodu kuničica, / čele kupi lisičica, / biser bere djevojčica. / U to doba kraljeviću / vodi hrta i sokola. / Pušti hrta za kunicom, / a sokola za lisicom, / a on Marko za djevojkom. / Stoji huka niz planinu. / Bježi hrtu kuničica, / a sokolu lisičica, / njemu Marku djevojčica.*³⁹

Ista je usmena tekstovna predaja došla do nas u još jednoj varijanti. Tu jela govori o sebi: ... *neg iz stabra voda teče, / na vrhu mi biser rađa. / Kunica mi vodu pije, / djevojčica biser bere. / Tudar prođe mlad delija, / vodi hrta i sokola; / hrta pusti za kunicom, / junak trči za djevojkom. / Na junaku teška muka, / stala mu se gorom buka: / Hrtu bježi kuničica, / a junaku djevojčica.*⁴⁰ Već se tu jasno pokazuje: svadba je zapravo lov.

³⁵ Ilijada 11, 153–154.

³⁶ Anabaza 7, 3, 43.

³⁷ O lovu (Cinegetik) 6, 19.

³⁸ Usp. M. Divković, Latinsko-hrvatski rječnik za škole, izdanje drugo, Zagreb 1900, 971–972, s.v. *sequor*.

³⁹ Hrvatske narodne pjesme 5, Zagreb 1909, 18, br. 14.

⁴⁰ Hrvatske narodne pjesme 6, Zagreb 1914, 206–207, br. 94.

Ta se predaja otkriva razgovjetno kao praslavenska i sakralna kad se utvrdi da se isto zbivanje opisuje u ruskom svadbenom obredu. Tamo se pjeva o tome kako svatovi kreću po nevjestu do dvora njezinih roditelja: Подле стог на угоре / стоит большой огромный дуб. / Из под того дуба выпал куний след. / Мы ударились по куньему следу: / Куна шла темными лесами, / зелеными лугами, дремучими волоками. / Мы ехали на своих лошадях лихачах / по пенькам, по колодникам. – / Все пенье приломали, / колодник припинали, / за нам зделался как московский тракт. / Попали нам два старика усаты, / два бело-бородаты; / мы спросали их: / Та ли дорога, та ли широка / к нашей княгине молодой?⁴¹ – “Pokraj stogova na proplanku⁴² stoji velik, ogroman dub. Ispod toga duba ispaо je kunin trag. Udarili smo kuninim tragom. Kuna je išla tamnim šumama, zelenim livadana, gusto zaraslim prevlakama. Jašili smo na svojim neustrašivim konjima po panjevima, po kladama. – Sve smo panjeve zalamali, sve smo klade pripinjali, za nama je ostala kao široka moskovska cesta. Našla su nam se na putu dva brkata starca, dva bjelobrađa; pitali smo ih: «Je li to cesta, je li to široka, našoj mladoj kneginji?»” Kada pak svatovi stignu, traže od nevjestinih ukućana: Отдайте нам куницу! / Не отдадите куницы, / отдайте лисицу / отдайте заморскую соболицу! / Не отдадите заморской соболицы, / отдайте красную девицу!⁴³ – “Dajte nam kunicu! Ne dadete li nam kunicu, dajte lisicu, dajte nam prekomorsku samuricu! Ne dadete li nam prekomorsku samuricu, dajte nam ljepotu djevojku!”

I tu lov na kunu, koji je zapravo lov na nevjestu, počinje pod čudesnim drvetom. I to je junačko gonjenje, a svrha svemu svadba. Valja još samo napomenuti da u ruskom pučkom jeziku *куна* znači i ženski spolni organ.

Vrijedno je tu radi potpunije ilustracije navesti još jedan tekst ruskoga svadbenog obreda. I opet je riječ o tome kako su svatovi udarili za kuninim tragom: Мы ехали сюда горами высокими, / ручьями глубокими, / моста рябиновы, калиновы. И с тех мостах ехали улками, / улками, переулками. / Искали куницы, лисицы. / Не нашли ни куницы ни лисицы, / только нашли куний след. / Тем куниним следом ехали, / гонили из Москвы до Сибири, / своих коней пригонили, / молодцов притомили. / Доехали до вашего / до высокого шатра, / до господского двора. / Есть ли в вашем доме господин хозяин? / ... Мы со своих коней слезали, / вторично ваш дом объезжали, / нигде куньего следа не взыскали, / опять же к тем воротам прискакали. / Послушай, господин хозяин! / Мы приехали к вам / не по рожь, не по пшеницу, / не по ку-

---

⁴¹ Шейн 438, br. 1491.

⁴² Moglo se zapravo prevesti i *na ugoru* jer je *Ugor* ime šumi i oranici u Bosni. Usp. Rječnik, 19, Zagreb 1967–71, 334, s.v. 2. *ugor*.

⁴³ Шейн 438, br. 1491.

ницу, не по лисицу, / а по красную девицу. / Куний след отводи, / либо красную девицу выводи!⁴⁴ – “Jašili smo ovamo po visokim gorama, po dubokim vododerinama, tu su mostovi jarebikovi, kalinovi. S tih mostova jašili smo uličicama, poprečnim uličicama. Tražili smo kunice, lisice. Nismo našli ni kunicu ni lisicu, našli smo samo kunin trag. Za tim smo kuninim tragom jahali, gonili od Moskve do Sibira, svoje smo konje naganjali, junake smo ih pritisnuli. Dojahali smo do vašega visokog šatora, do gospodskoga dvora. Je li u vašoj kući gospodin gazda? ... Sjahalimo sa svojih konja, ponovno smo obišli vašu kuću, nigdje nismo nalazili kunina traga, pa smo opet doskakali k tim vratima. Poslušaj, gospodine gazda! Došli smo k vama ne po raž, ne po pšenicu, ne po kunicu, ne po lisicu, nego po ljepotu djevojku. Odvraćaj kunin trag ili izvodi ljepotu djevojku!”

Sve to je mitsko kazivanje o svetoj rodoskrvnoj svadbi mladoga boga s mladom božicom, sina i kćeri Peruna, boga gromovnika, kojom se pokreće rodost godine.⁴⁵ Ono pak da je loviti kunu i lisicu ujedno ići po djevojku, kako u ruskoj, tako i u hrvatskoj predaji, ostatak je pradavnog običaja da snubok donosi na dar kakvo skupocjeno krzno, osobito kunino. Naslućuje se tu i nešto kao kupovanje nevjeste.⁴⁶ A kuna se opet lovi tako da joj se ide za tragom.

⁴⁴ Шейн 457, br. 1562.

⁴⁵ Usp. R. Katičić, *Hoditi – roditi*. Spuren der Texte eines urslawischen Fruchtbarkeitsritus, WSIJb 33 (1987), 23–43; isti, Weiteres zur Rekonstruktion der Texte eines urslawischen Fruchtbarkeitsritus, WSIJb 35 (1989), 57–98, osobito 93–95; isti, *Hoditi – roditi*. Tragom tekstova jednoga praslavenskog obreda plodnosti, SE 1 (1989), 45–63; isti, Dalje o rekonstrukciji tekstova jednoga praslavenskog obreda plodnosti, SE 2 (1990), 35–47; isti, Weiteres zur Rekonstruktion der Texte eines urslawischen Fruchtbarkeitsritus (2), WSIJb 36 (1990), 61–93; isti, Nachträge zur Rekonstruktion des Textes eines urslawischen Fruchtbarkeitsritus (1), WSIJb 36 (1990), 187–190; Nachträge zur Rekonstruktion des Textes eines urslawischen Fruchtbarkeitsritus (2), WSIJb 37 (1991), 37–39; isti, Dalje o rekonstrukciji tekstova jednoga praslavenskog obreda plodnosti (II), SE 3 (1991), 35–41; isti, Baltische Ausblicke zur Rekonstruktion der Texte eines urslawischen Fruchtbarkeitsritus, WSIJb 38 (1992), 53–73; isti, Weitere baltische Ausblicke zur Rekonstruktion der Texte eines urslawischen Fruchtbarkeitsritus, WSIJb 39 (1993), 35–56; isti, Weitere baltische Ausblicke zur Rekonstruktion der Texte eines urslawischen Fruchtbarkeitsritus (2), WSIJb 40 (1994), 77–35; isti, Weitere baltische Ausblicke zur Rekonstruktion der Texte eines urslawischen Fruchtbarkeitsritus (3), WSIJb 111–122; isti, Weitere baltische Ausblicke zur Rekonstruktion der Texte eines urslawischen Fruchtbarkeitsritus (4), WSIJb 44 (1998), 57–76; isti, Fragmente urslawischer sakraler Dichtung im bosnischen Epos, WSIJb 47 (2001), 73–84; isti, Auf den Spuren sakraler Dichtung des slawischen und des baltischen Heidentums (=Nordrhein-Westfälische Akademie der Wissenschaften, Geisteswissenschaften, Vorträge G 377), Paderborn 2003; isti, Die Hauswirtin am Tor. Auf den Spuren der großen Göttin in Fragmenten slawischer und baltischer sakraler Dichtung, Frankfurt a. M. 2003; V. Belaj, Der mythologische Hintergrund eines kroatischen Hochzeitsbrauches, WSIJb 43–50; isti, Hod kroz godinu. Mitska pozadina hrvatskih narodnih običaja i vjerovanja, Zagreb 1998; isti, Uz Katičićevu rekonstrukciju tekstova o baltoslavenskoj Majci bogova, Trava od srca. Hrvatske Indije II, Zagreb 2000, 113–127.

⁴⁶ Usp. В. В. Иванов – В. Н. Топоров, К семиотическому анализу мифа и ритуала (на белорусском материале), Sign - Language - Culture. Studia memoriae Nicolai van Wijk dedicata, The Hague – Paris 1970, 321–389.

Snuboci se u bjeloruskoj pjesmi izričito pozivaju da pođu u lov na kune, a pri tom se rabi i glagol *sočiti*: Вставайтя братцы, / коняй сядлаітя, / кóняй сядлаітя. / На ’блаву едья / кунаў сачити, / кунаў сачити, / девак сватати.⁴⁷ – “Ustajte braćo, sedlajte konje, sedlajte konje. Idite u lov kune sočiti,⁴⁸ kune sočiti, djevojke snubiti”. Tu se vrlo jasno pokazuje temeljno značenje praslavenskoga *sočiti*, pokazuje se u svojem lovačkom kontekstu, a i u svojoj arhaičnoj mitskoj i obrednoj dimenziji vezanoj za svadbu.

Nema pak dvojbe da ići u lov pretpostavlja i to da se traži. U ruskoj ophodnoj pjesmi što je zapisana kao dio božićnih običaja takvo se značenje slavenskoga *sočiti* jasno pokazuje u kontaktnoj sinonimiji potaknutoj težnjom za poetskom amplifikacijom: Напала пороша / снегу беленького; // как по этой по пороше / гуси-лебеди летели, – // коледовщички, / недоросточки, // недоросточки, / красны девушки // сочили, искали / Иванова двора. // А Иванов двор / ни близко, ни далёко, – // ни близко, ни далёко – / на семи столбах; // вокруг этого двора / тын серебряный стоит; // вокруг этого тына / всё шелкóвая трава; // на всякой тынинкé / по жемчужинке.⁴⁹ – “Napadala je prašina snijega bijeloga; a po toj prašini letjeli su guske-labudi, koledari još ne odrasli, lijepe djevojke, sočile su, iskale Ivanov dvor. A Ivanov dvor niti je blizu niti daleko, – niti je blizu niti daleko – stoji na sedam stupova; oko toga dvora postavljena je srebrna ograda; oko te ograde – sve svilena trava; a na svakom kolcu po biser.” Tu se vrlo jasno pokazuje značenje ‘iskati’, ‘tražiti’, koje se susreće i u hrvatskome i slovenskom *opsok* “pretraga”, a dojmljivo se pokazuje i mitski kontekst u kojem se taj glagol rabi u usmenoj predaji.

Nema dvojbe da i natuknicu kajkavskoga rječnika *opsočiti* valja staviti u taj kontekst. On prvotno znači ‘sa svih strana (ob)loviti’,⁵⁰ pa ‘sa svih strana (ob)hvatati’, i to iterativno: ‘opet i opet’. To će onda reći i ‘neprijateljski okružiti’, ‘opkoliti’, pa lako može dobiti i značenjski preljev ‘opsjesti’.

Koliko je pak *opsočiti* upravo u tom semantičkom i frazeološkom kontekstu bilo ostalo živo, dojmljivo nam pokazuje potvrda što se u kajkavskom rječniku

⁴⁷ Романов, Белорусский сборник 8, Вильна 1912, 113.

⁴⁸ To će reći loviti. Tako po Belostencu, vidi gore str. 268.

⁴⁹ Поэзия крестьянских праздников. Вступительная статья, составление, подготовка текста и примечания И. И. Земцовского. Общая редакция В. Г. Базанова. Библиотека поэта основана М. Горьким. Большая серия, второе издание, Ленинград 1970, 55–56, № 6.

⁵⁰ Tu valja pomisliti na ono na ’блаву едья кунаў сачити u upravo navedenim bjeloruskim stihovima. U tome je sadržano *ob-* (u *ob-lov-*) i *sočiti* u sasvim životnom, lovačkom kontekstu. I praslavensko *obsočiti* je to isto, tek je nešto sažetije izrečeno. Ispušten je zalihosni pjesnički paralelizam *sočiti – loviti*.

navodi za tu natuknicu iz Osmanščice (1829) Ivana Krizmanića, župnika u Mariji Bistrici. Tamo stoji: *Kad su već puškare povsud razredili, vse trage, vse slede obsočili, onda se glasiju i herte puščaju*. U toj se lovačkoj sceni kazuje kako poslije pomnih priprava počinje hajka. Tu je sva praslavenska frazeologija u živoj funkciji. Susreće se i *sočiti slěďbъ*, i *sočiti tragъ*, a i *hъrtъ* kao uz junaka pod čudensnim drvetom u pjesmi sa Šipana, a potvrđuje ga i ruska predaja.⁵¹ Živ je to praslavenski izričaj, održan žilavom predajom obrednih tekstovnih sklopova, a javlja se na ovome mjestu, gdje nam uvjerljivo oživljuje prvotno lovačko iskustvo čovjekovo. Nije nas u ovoj bilješci zaokupljalo samo zanimljivo etimološko pitanje, nego je to i prava kulturna vrijednost. Zbog toga se nadam da će ovaj prinos biti drag našem svečaru, akademiku Petru Šimunoviću. Za njega je napisan! A i drugima će, vjerujem, nešto reći.

U 10. svesku Rječnika hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika trebat će pak donijeti ispravak. Tek kratku uputu da uz natuknicu *opsočiti* valja brisati etimološku bilješku. Time je onda rečeno da je toj riječi etimologija slavenska. Ona to doista jest, ne samo u jezičnom nego i u dubljem, kulturnopovijesnom smislu.

Pokrate

BEZLAJ F. = BEZLAJ, F. *Etimološki slovar slovenskega jezika*, Ljubljana.

ДАЛЬ В. = ДАЛЬ, В. *Толковой словарь великорусского языка*, третье, исправленное и значительно дополненное издание, Санкт Петербург – Москва.

FRÄNKEL E. = FRÄNKEL, E. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg – Göttingen 1962.

Kajk. = *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*, Zagreb : HAZU.

POKORNY J. = POKORNY, J. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Bern – Stuttgart.

RECZEK S. = RECZEK, S. *Podręczny słownik dawnej polszczyzny*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1968.

Rječ. = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb : HAZU.

SE = *Studia ethnologica*, Zagreb.

СКОК Р. = СКОК, *Etimološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb : HAZU.

Шейн, П. В. = Шейн, П. В. *Великорусс в своих песнях, обрядах, обычаях, верованиях, сказках, легендах и т. п.* 1, Санктпетербург 1898.

VASMER M. = VASMER, M. *Russisches etymologisches Wörterbuch* 2, Heidelberg.

WSIJb = *Wiener Slavistisches Jahrbuch*.

---

⁵¹ Usp. R. Katičić, *Weiteres* 88, 93–94; isti, *Weiteres* (2) 79–80.

Randbemerkungen zum Wörterbuch der kajkavischen kroatischen Schriftsprache

Zusammenfassung

Der Aufsatz enthält zwei kurze Abhandlungen zu etymologischen Fragen, die Stichwörter dieses Wörterbuchs betreffen. Zuerst wird auf die Bedeutung von *črt* 'Teufel' für die slawische Etymologie aufmerksam gemacht. Es ist das nämlich der erste südslawische Beleg dieser Bedeutung, die sonst überall im West- und Ostslawischen verbreitet ist. Auch werden die Implikationen der neuen und überzeugenden Etymologie dieses Wortes (Trubačov) für die Geschichte der slawischen sakralen Dichtersprache dargelegt. Sie sind nämlich weitreichender, als bisher erkannt. Danach wird die Etymologie des Verbums *opsočiti* 'umstellen', 'umzingeln' erörtert, die im Wörterbuch nicht richtig angegeben ist. Es zeigt sich, dass diese Etymologie ganz durchsichtig ist und daher einwandfrei aufgestellt werden kann, wenn nur Wortbildung und Bedeutungswandel konsequent berücksichtigt werden. Auch sie gehört der urslawischen Sprachschicht an und ordnet dieses Wort der sakralen Dichtersprache zu. Interessant ist auch festzustellen, wie es dazu gekommen ist, dass im Wörterbuch eine falsche Etymologie angegeben wurde.

Ključne riječi: etimologija, vrag, lov

Key words: etymology, devil, hunting